

Аннотація

Билуга С.В. Предмет избирательного спора: понятие и сущность. – Стаття.

Статья посвящена рассмотрению вопроса о структуре избирательного спора, ее элементов, месте предмета избирательного спора в этой структуре. Особенное внимание уделено вопросу видов предмета избирательного спора, в частности предвыборной агитации.

Ключевые слова: избирательный спор, предмет избирательного спора, структура избирательного спора, предвыборная агитация.

Summary

Biluga S.V. The subject of election dispute: definition and essence. – Article.

The article is devoted to the consideration of the question of structure of election dispute, its elements, and place of the subject of election dispute in this structure. Special attention is devoted to the question of kinds of subject of election dispute, in particular, pre-election agitation.

Key words: election dispute, subject of election dispute, structure of election dispute, pre-election agitation.

УДК 347.454

М.М. Аракелян

ОСОБЛИВОСТІ СТРОКІВ У СПРАВАХ ЩОДО ВИБОРЧИХ СПОРІВ

Строки у процесуальних галузях права утворюють інститут, який багато в чому визначає природу відповідного процесу. Автори Великого юридичного словника за редакцією А.Я. Сухарева та В.Є. Крутських [1] визначають процесуальний строк як час, встановлений для вчинення тих чи інших процесуальних дій в кримінальному, цивільному, арбітражному, конституційному процесі. На їхню думку, процесуальні строки мають за мету забезпечити оперативність судочинства, здійснюючи дисциплінуючий вплив на суд та інших учасників процесу. Особи можуть приурочити здійснення тієї чи іншої діяльності до певного моменту в часі або до певного відрізка часу, можуть встановлювати певні строки для тих чи інших дій, а з цього випливає, що строк як юридичний факт у своєму виникненні має вольовий характер.

Суб'єктом встановлення майже всіх виборчих строків у справах, що виникають із правовідносин, пов'язаних з виборчим процесом чи процесом референдуму, є законодавчий орган держави — Верховна Рада України, оскільки ці строки закріплюються безпосередньо в Кодексі адміністративного судочинства. Цікаво, що з окремих спеціальних питань, здебільшого пов'язаних з організацією, технічним забезпеченням виборів, строки у виборчому процесі можуть встановлюватися і центральними органами державної влади України. Так, Президент України, згідно з п. 3 Указу від 30.10.2001 р. «Про забезпечення реалізації прав громадян, принципів демократичного суспільства, відкритості і прозорості у процесі підготовки та проведення виборів 2002 року» [2], доручив Кабінету Міністрів України утворити за участі Центральної виборчої

комісії у двомісячний строк міжвідомчу робочу групу зі сприяння діяльності офіційних спостерігачів від іноземних держав та міжнародних організацій, які повинні були прибути в Україну для спостереження за процесом підготовки та проведення виборів 2002 р.

Особливістю чинного законодавства, яке стосується виборчих спорів, є надзвичайно суворий порядок регулювання відповідних строків щодо направлення та розгляду скарг та позовів на рішення виборчих комісій. Враховуючи характер виборчого процесу, закон встановлює відповідні процесуальні строки здійснення всіх процесуальних дій у справах, що пов'язані з призначенням, підготовкою та проведенням виборів і референдуму. Ці норми зумовлені швидкоплинністю виборчого процесу та нагальною необхідністю прийняття рішень по суті у стислі часові обмеження.

Строки оскарження та розгляду скарг, які стосуються виборів, мають за мету забезпечити, з одного боку, реалізацію виборчих прав громадян України, з іншого – формування легітимного складу представницьких органів, можливість почати здійснення ними своїх повноважень у строки, передбачені Конституцією та законами України. Тому визначення стислих строків оскарження порушень відповідає меті виборчого процесу.

Загальний строк звернення до адміністративного суду встановлений в ч. 6 ст. 172 КАСУ і дорівнює п'ять днів з дня прийняття рішення, вчинення дії або допущення бездіяльності [3]. Крім того, КАСУ містить строк, який закінчується з настанням певної події. Адміністративний позов щодо рішення, дій чи бездіяльності, що мали місце до дня голосування, може бути подано у п'ятиденний строк, але не пізніше двадцять четвертої години дня, що передують дню голосування (ч. 7 ст. 172). Такі самі строки встановлюються ст.ст. 174 і 175 КАСУ.

Адміністративний позов щодо рішень, дій чи бездіяльності виборчої комісії, дільничної комісії з референдуму, членів цих комісій, що мали місце у день голосування, під час підрахунку голосів та встановлення результатів голосування на дільниці, може бути подано до адміністративного суду у дводенний строк з дня прийняття рішення, вчинення дії або допущення бездіяльності (ч. 8 ст. 172 КАСУ). Статті 174 та 175 КАСУ не посилаються на вищенаведену норму.

Строки розгляду виборчих спорів адміністративними судами першої інстанції встановлюються ч. 11 ст. 172 КАСУ. Як встановлює позначена норма, суд вирішує адміністративні справи, визначені цією статтею, у дводенний строк після надходження позовної заяви. Адміністративні справи за позовними заявами, що надійшли до дня голосування, вирішуються судом у дводенний строк, але не пізніше ніж за дві години до початку голосування. Адміністративні справи за позовними заявами, що надійшли у день голосування вирішуються судом до закінчення голосування. Адміністративні справи за позовними заявами, що надійшли у день голосування, але після закінчення голосування, вирішуються судом у дводенний строк після надходження позовної заяви. Статтями 174 та 175 КАСУ встановлюються аналогічні строки.

Строки апеляційного перегляду рішень адміністративного суду у справах, пов'язаних з виборчим процесом регламентовані статтею 177 КАСУ. Відповідно до ч. 5 даної статті судові рішення можуть бути оскаржені в апеляційному порядку у дводенний строк з дня їх проголошення, а судові рішення, ухвалені до дня голосування, - не пізніш як за чотири години до початку голосування. Згідно з ч. 7 вищенаведеної статті суд апеляційної інстанції розглядає справу у дводенний строк після закінчення строку апеляційного оскарження з повідомленням осіб, які беруть участь у справі. Апеляційна скарга стосовно судового рішення, що було ухвалене до дня голосування, розглядається не пізніше ніж за дві години до початку голосування.

Слід звернути увагу на те, що ч. 11 ст. 172 КАСУ, яка встановлює строк розгляду адміністративними судами виборчих спорів в порядку першої інстанції, та ч. 5 ст. 177 КАСУ, що закріплює строк апеляційного оскарження рішень адміністративного суду, не складають єдиного механізму. Як було сказано раніше, адміністративний суд, отримавши позовну заяву за два дні до голосування, може розглядати її до шостої ранку неділі (тобто за дві години до початку голосування згідно з нормами діючого законодавства). При цьому, строк апеляційного оскарження закінчується о четвертій ранку (за чотири години до початку голосування). Така недосконала регламентація допускає можливість існування ситуацій, коли строк апеляційного оскарження закінчується ще до винесення рішення адміністративним судом в першій інстанції. Безперечно, вищенаведене може в деяких випадках взагалі унеможливити апеляційне оскарження, суперечить відповідному принципу, який закріплено в Конституції України [4] та в Законі України «Про судоустрій і статус суддів» [5] і в майбутньому може стати предметом розгляду в Конституційному Суді України.

Кожна стадія виборчого процесу і кожна виборча процедура обов'язково мають бути визначені чіткими строковими межами, причому ці строки повинні бути гармонізованими. В тих випадках, коли строки виборчих процедур не узгоджені між собою, виникає ситуація, за якої порушуються конституційні виборчі права громадян України та інших суб'єктів виборчого процесу.

Розгляд адміністративним судом справ про уточнення списку виборців має бути здійснений у строки, що закріплені в ст. 173 КАСУ. Особа може звернутись до адміністративного суду з позовом про уточнення списку виборців не пізніш як за два дні до дня голосування. При цьому, адміністративний суд вирішує такі справи у дводенний строк після надходження позовної заяви, але не пізніше ніж за два дні до дня голосування, а якщо позовна заява надійшла за два дні до дня голосування, - невідкладно. Апеляційний перегляд рішень про уточнення списку виборців здійснюється за тими ж строками, що й всі інші адміністративні справи, пов'язані з виборчим процесом чи процесом референдуму.

В Законі України «Про вибори народних депутатів України» [6] попередньої редакції були відсутні граничні строки встановлення окружною виборчою комісією результатів виборів в одномандатному виборчому окрузі, однак при цьому положеннями частини шостої ст. 29 зазначеного Закону було закріп-

лено припинювальний строк оскарження рішень щодо встановлення результатів виборів у цьому окрузі з прив'язкою його до дня виборів. Тобто через недолугість правового регулювання склалася ситуація, коли в Законі України «Про вибори народних депутатів України» було відсутнє закріплення в позитивному порядку максимального строку встановлення результатів виборів у одномандатному виборчому окрузі, але одночасно існував обмежувальний строк оскарження рішень, дій чи бездіяльності окружної виборчої комісії із встановлення цих результатів протягом п'яти днів після дня виборів. З огляду на це, таке обмеження права на оскарження п'ятиденним строком після дня голосування, на нашу думку, не могло відповідати положенням частини першої ст. 64 Конституції України.

Як наслідок такої колізії, мали місце випадки, коли встановлення підсумків голосування та прийняття рішення про результати виборів по округу відповідними окружними виборчими комісіями приймалися після закінчення строку, визначеного для оскарження рішення, дії чи бездіяльності окружної виборчої комісії. Це було пов'язано передусім з повторним підрахунком голосів на окремих виборчих дільницях, повторним встановленням підсумків голосування в одномандатних виборчих округах на підставі рішень виборчих комісій вищого рівня або суду. Тому оскаржити рішення, дію чи бездіяльність під час підрахунку голосів та встановлення результатів голосування, які тривають понад п'ять днів після дня виборів у строки, визначені таким положенням, було взагалі неможливо. Тим більше що строк подання скарги продовженню або поновленню не підлягає, а скарги, подані після закінчення строку оскарження, залишаються без розгляду.

Слід звернути увагу і на той факт, що при оскарженні рішень, дій чи бездіяльності окружних виборчих комісій як у межах п'ятиденного строку, так і після цього строку (в тих випадках, коли постанови окружних виборчих комісій про результати виборів народного депутата України в одномандатному виборчому окрузі приймалися повторно) фактично оскаржувалися однорідні юридичні факти, що мали абсолютно однакові юридичні значення та наслідки, оскільки в будь-якому разі йшлося про встановлення результатів виборів народних депутатів України в одномандатному виборчому окрузі

Таким чином, не випадково рішенням Конституційного Суду України від 3 липня 2003 р. № 13-рп/2003 у справі про офіційне тлумачення положення частини шостої ст. 29 Закону України «Про вибори народних депутатів України» (справа про строки оскарження порушень під час підрахунку голосів та встановлення результатів голосування) останнє визнано таким, що не відповідає Конституції України. Неконституційним є положення четвертого речення частини шостої ст. 29 зазначеного Закону, згідно з яким скарга щодо порушень, які мали місце під час підрахунку голосів та встановлення результатів голосування в роботі дільничної виборчої комісії, може бути подана до окружної виборчої комісії або до суду протягом двох днів після дня виборів, а в роботі окружної виборчої комісії — до Центральної виборчої комісії або до суду — протягом п'яти днів після дня виборів, у частині, що унеможливорює оскарження вчинених по

закінченні двох та п'яти днів після дня виборів порушень у роботі відповідно дільничної або окружної виборчої комісії під час підрахунку голосів та встановлення результатів голосування [7]. Після цього рішення Конституційного Суду України вказане положення втратило чинність. Але Конституційний Суд України ухвалив, що рішення не поширюється на правовідносини, які виникли до дня його ухвалення. Безперечно, подібні прогалини у правовому регулюванні виборів необхідно усунути. У законодавстві повинен застосовуватись однаковий підхід щодо строків оскарження однорідних рішень, юридичних дій, бездіяльності.

Необхідно відмітити, що Закон України від 08.12.2004 р. «Про особливості застосування Закону України «Про вибори Президента України» при повторному голосуванні 26 грудня 2004 року» [8; 14] передбачав можливість встановлення результатів виборів лише після закінчення визначених строків оскарження та розгляду всіх існуючих скарг. Таке положення теоретично припускає випадок, коли тривалий процес оскарження фактично унеможлиблює на довгий строк формування представницького органу.

До строків вчинення суб'єктами виборчого процесу юридичних дій належать також строки оскарження рішень, дій чи бездіяльності, що стосуються організації підготовки та проведення виборів, а також строки розгляду відповідними суб'єктами цих скарг або інших заяв, звернень із зазначених питань та прийняття щодо них рішення. На відміну від строків, про які йшлося вище, строки повноважень суб'єктів виборчого процесу не завжди мають чітко визначені граничні межі. До прикладу, в законодавстві завжди визначено строк повноважень виборчих комісій. Зокрема, Законом України «Про вибори народних депутатів України» передбачено, що повноваження окружних і дільничних виборчих комісій закінчуються через 10 днів після дня офіційного оприлюднення Центральною виборчою комісією результатів виборів. При цьому, на жаль, у жодному виборчому законі не визначено строку закінчення повноважень кандидатів па виборні посади, їхніх довірених осіб, уповноважених осіб політичних партій чи їхніх місцевих осередків, виборчих блоків партій, громадських організацій, офіційних спостерігачів, що ускладнює реалізацію законодавства про вибори передусім щодо оскарження порушень цього законодавства.

Також серед строків у виборчому процесі можна виділити ще два види: строки, за точку обчислення яких визначено день виборів або день голосування, та інші строки, які обчислюються з моменту настання певної події чи прийняття рішення, вчинення дії або бездіяльності.

Окрему групу становлять строки, які передбачають невідкладне виконання певних дій та для визначення яких законодавцем використовуються такі терміни, як «негайно», «відразу» тощо. Такі визначення строків вживаються в законодавстві переважно щодо справ, які виникають із правовідносин, пов'язаних з виборчим процесом і процесом референдуму. Наприклад, ст. 173 КАСУ визначає, що адміністративний суд «невідкладно» вирішує адміністративні справи про уточнення списку виборців, якщо позовна заява надійшла за

два дні до дня голосування або пізніше. Щоправда, законодавство жодним чином не дає роз'яснень щодо максимальної величини строків, що визначаються цими поняттями. Отже, виконання термінів «негайно», «відразу» іноді тягнеться добу, а то і декілька діб.

Строк починається з наступного дня після відповідної календарної дати або настання події, з якою пов'язаний його початок. Строк, визначений роками, спливає у відповідні місяць та число останнього року строку, а коли він обчислюється місяцями, спливає відповідного числа останнього місяця строку. Якщо закінчення строку, визначеного місяцем, припадає на такий місяць, у якому немає відповідного числа, строк закінчується в останній день цього місяця.

Строки, за якими адміністративний суд вирішує виборчі спори, характеризуються не лише швидкоплинністю, а й особливим механізмом обчислення, який визначається у ст. 179 КАСУ і встановлює суттєві відмінності:

1. Загальні строки КАСУ визначаються роками, місяцями і робочими днями, а строки здійснення процесуальних дій у виборчих спорах обчислюються календарними днями і годинами (ч. 2 ст. 179 КАСУ).

2. Відповідно до загальних норм обчислення строків КАСУ, згідно з ч. 6 ст. 103 КАСУ, якщо закінчення строку припадає на вихідний, святковий чи інший неробочий день, останнім днем строку є перший після нього робочий день. У справах, пов'язаних з виборчим процесом і процесом референдуму, така норма не діє, що є цілком логічним.

3. Звичайний позов вважається поданим до адміністративного суду з моменту здачі на пошту або інший відповідний засіб зв'язку (ч. 9 ст. 103 КАСУ), однак адміністративний позов до суб'єктів виборчого процесу вважається поданим лише в момент його надходження до адміністративного суду, відповідно до ч. 5 ст. 179 КАСУ.

4. Строки вчинення процесуальних дій у справах, що виникають із правовідносин, пов'язаних з виборчим процесом чи процесом референдуму, не можуть бути поновлені. Згідно з ч. 5 ст. 179 КАСУ, документи (позовні заяви, апеляційні скарги тощо), подані після закінчення цих строків, суд залишає без розгляду.

5. Згідно із загальними правилами обчислення строків (ч. 8 ст. 103 КАСУ), моментом закінчення строку на вчинення будь-якої дії в суді є момент закінчення там робочого часу. Однак таку норму не потрібно застосовувати в день, що передує дню голосування, та в день голосування. У позначений час всі місцеві та апеляційні адміністративні суди, а також Вищий адміністративний суд України функціонують цілодобово.

Література

1. Большой юридический словарь / под ред. А.Я. Сухарева и В.Е. Крутских. – 2-е изд, перераб. и доп. – М.: Инфра-М, 2000. – 704 с.
2. Про забезпечення реалізації прав громадян, принципів демократичного суспільства, відкритості і прозорості у процесі підготовки та проведення виборів 2002 року : Указ Президента України від 30.10.2001 р. // www.rada.gov.ua.

3. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. // www.rada.gov.ua.
4. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996 р. // www.rada.gov.ua.
5. Про судоустрій і статус судді : Закон України від 07.07.2010 р. // www.rada.gov.ua.
6. Про вибори народних депутатів України : Закон України від 24.09.1997 р. // www.rada.gov.ua.
7. У справі за конституційним зверненням громадянина Діяка Івана Васильовича та конституційним поданням 49 народних депутатів України про офіційне тлумачення положення частини шостої статті 29 Закону України «Про вибори народних депутатів України» (справа про строки оскарження порушень під час підрахунку голосів та встановлення результатів голосування) : Рішення Конституційного Суду України // www.rada.gov.ua.
8. Про особливості застосування Закону України «Про вибори Президента України» при повторному голосуванні 26 грудня 2004 р. : Закон України від 08.12.2004 р. // www.rada.gov.ua.

Аннотація

Аракелян М.М. Особенности сроков по делам об избирательных спорах.

– Стаття.

Статья посвящена рассмотрению вопросов определения сущности и особенностей споров по делам об избирательных спорах. Особое внимание уделено вопросу правового регулирования этих сроков.

Ключевые слова: избирательный спор, процессуальные сроки, административный суд, сроки обращения в суд, продление сроков.

Summary

Arakelyan M.M. Special features of terms in cases on election disputes.

– Article.

Article is devoted to the consideration of questions of definition of the essence and special features of terms in cases on election disputes. Special attention is devoted to the question of legal regulation of those terms.

Key words: election dispute, judicial terms, administrative court, terms of court appeal, terms extension.

УДК: 340.11:165.12

А.В. Званчук

КОМПЕТЕНТНА ПРАВОСВІДОМІСТЬ: ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЯ, ЗМІСТ ТА СФЕРА ВИЯВЛЕННЯ

У структурі правової свідомості, як складного, багатогранного феномена, побутує ціла система складових елементів, які відображають особливості сприйняття і відтворення правової дійсності людською свідомістю. Останнім часом серед наукової проблематики теоретико-правового спрямування утверджується розробка категорії «компетентна правова свідомість» як такої, що відбиває специфіку відображення і сприйняття права фахівцями неюридичних спеціальностей [1; 2; 3; 4]. Це ті категорії спеціалістів, які, не маючи спеціальної юридичної освіти, у процесі своєї професійної діяльності здійснюють застосування правових приписів, сприяють реалізації прав громадян, осіб